

Opodatkowanie jako czynnik determinujący samozatrudnienie

Elżbieta Jędruczyk*

Streszczenie: *Cel* – celem artykułu jest analiza aktualnego stanu badań dotyczących determinant samozatrudnienia ze szczególnym naciskiem na badania wpływu czynnika fiskalnego. *Metodologia badania* – badaniu podlegały dane ze źródeł wtórnych, przeprowadzono analizę krytyczną literatury polsko- i obcojęzycznej oraz wstępną analizę danych statystycznych pochodzących ze źródeł wtórnych. *Wynik* – analiza dostępnych wyników badań prowadzi do wniosku, że opodatkowanie może być istotnym czynnikiem pozwalającym na kształtowanie struktury i wielkości samozatrudnienia. Wyniki dotychczasowych badań nie są jednak jednoznaczne. W znacznej części analiz (zwłaszcza dotyczących Polski) czynnik fiskalny bywa pomijany na rzecz innych determinant samozatrudnienia. *Oryginalność/wartość* – artykuł wskazuje na lukę w badaniach nad czynnikami determinującymi wybór samozatrudnienia w Polsce w stosunku do badań światowych. Polskie badania nad samozatrudnieniem w znacznej większości pomijają lub też marginalizują istotność czynnika fiskalnego, który to czynnik jest silnie akcentowany w badaniach światowych.

Słowa kluczowe: samozatrudnienie, opodatkowanie

Wprowadzenie

Samozatrudnienie bywa rozumiane jako synonim dla pojęcia „praca na własny rachunek” lub działalności gospodarczej, a jego geneza upatrywana jest w różnych przyczynach. Poziom samozatrudnienia w kraju jest nie tylko czynnikiem wpływającym na zatrudnienie oraz poziom bezrobocia, ale wskazuje również na rozwój przedsiębiorczości (Startiene, Reimerkiene 2013).

W literaturze przedmiotu wymienia się kilka głównych czynników mających wpływ na skalę samozatrudnienia, spośród których najczęściej wymienianymi są: czynnik kapitałowy (wartość kapitału niezbędnego do założenia firmy w danej branży), czynniki kulturowe, określone cechy demograficzne (wiek, płeć, poziom wykształcenia). Jednocześnie wskazuje się na znaczenie pewnych czynników osobowościowych, które mogą być istotnymi determinantami podjęcia pracy na własny rachunek, na przykład zdolności przedsiębiorcze, stosunek do ryzyka, preferowanie niezależności (Laskowska 2007).

Mimo że panuje zgoda co do postrzegania pozytywnego wpływu przedsiębiorczości (a tym samym samozatrudnienia) na rozwój gospodarczy, pewne kontrowersje wiążą się ze

---

* mgr Elżbieta Jędruczyk, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Katedra Finansów Przedsiębiorstwa i Podatków, 71-101 Szczecin, ul. Mickiewicza 64, e-mail: ejedruczyk@wneiz.pl.

zjawiskiem tak zwanego fikcyjnego samozatrudnienia (*fake self-employment*) charakteryzującym się angażowaniem do wykonywania prac na zewnątrz przedsiębiorstwa (*outsourcing*) byłych pracowników (Kryńska 2007). Podkreślany bywa w szczególności problem wymuszania na pracownikach zastępowania dotychczasowego stosunku pracy współpracą na zasadzie działalności gospodarczej w celu obniżenia wysokości kosztów ponoszonych przez pracodawcę.

W artykule podjęto próbę analizy dotychczasowego stanu badań nad samozatrudnieniem i jego determinantami ze szczególnym naciskiem na badania nad wpływem czynnika fiskalnego. Analiza ta stanowi cel opracowania.

1. Determinanty samozatrudnienia

Analiza stanu badań pozwala zauważyć pewne różnice w czynnikach determinujących samozatrudnienie wskazywanych przez różnych badaczy przykładowo wyróżnia się:

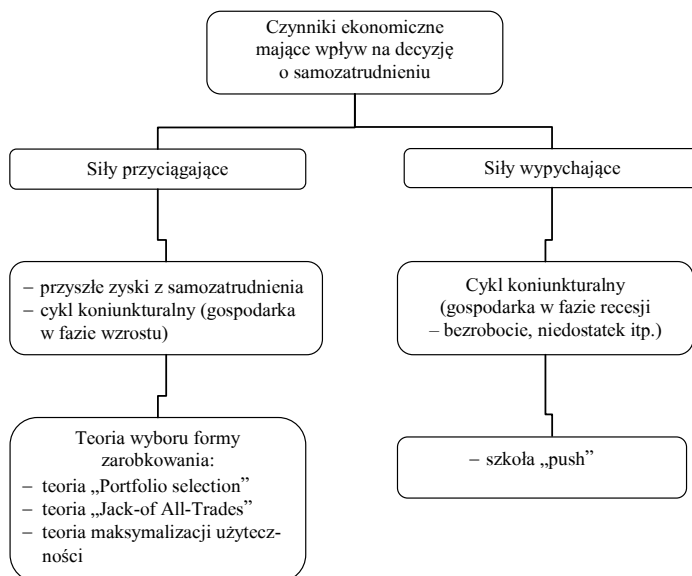
- a) rodzaj obsługiwanych klientów;
- b) kapitał wymagany do prowadzenia biznesu;
- c) wiek samozatrudnionego;
- d) umiejętności (kompetencje) samozatrudnionego;
- e) możliwości powiększenia kapitału;
- f) indywidualne preferencje w zakresie oczekiwanego (akceptowalnego) ryzyka oraz dochodu (Kuznets 1945).

Czynniki mogące mieć wpływ na samozatrudnienie dzielone bywają najczęściej według kryterium rodzajowego na demograficzne (wiek, płeć, wielkość rodziny, wykształcenie) oraz ekonomiczne (na przykład oczekiwane różnice dochodów). Według innych teorii czynniki te określane bywają jako „przyciągające” (*pull forces*) i „wypychające” (*push forces*) (Laskowska 2007).

Zwolennicy teorii podziału na czynniki „przyciągające” oraz „wypychające” wychodzą z założenia, że samozatrudnienie ma inną genezę w zależności od aktualnego stanu gospodarki. W czasach bezrobocia staje się niejednokrotnie jedyną alternatywą na rynku pracy. Z drugiej strony – w czasach *prosperity*, kiedy gospodarka rozwija się, a warunki prowadzenia działalności gospodarczej ulegają polepszeniu, samozatrudnienie jest wynikiem czynników „przyciągających”, takich jak na przykład możliwość poprawienia warunków pracy, zapewnienia sobie niezależności i wyższych zarobków (Startiene i in. 2010).

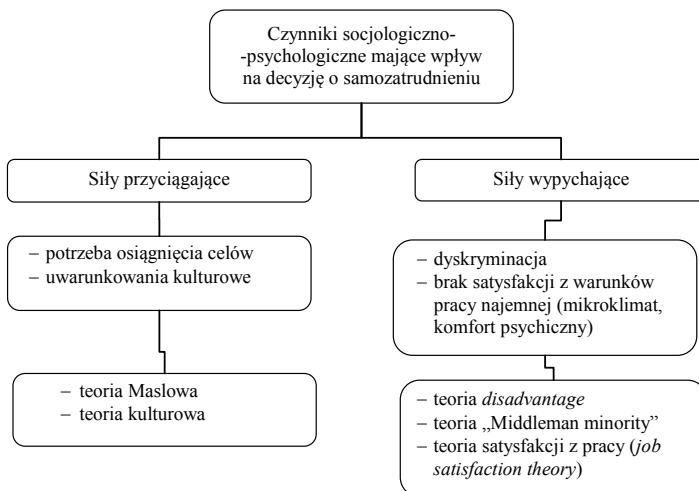
Część determinant samozatrudnienia wskazywanych przez badaczy nie stanowi kategorii ekonomicznych ani też demograficznych, a raczej należałoby je określić jako kategorie „psychologiczne”, na przykład preferencje w zakresie ryzyka. Podejście socjologiczno-psychologiczne do samozatrudnienia wskazuje na istotność takich czynników, jak utrata satysfakcji z dotychczas wykonywanej pracy, chęć samorealizacji (Georgel i in. 2005).

Klasyfikację socjologiczno-psychologicznych oraz ekonomicznych teorii samozatrudnienia przedstawiono na rysunkach 1 i 2.

Rysunek 1. Rozkład ekonomicznych teorii samozatrudnienia w podziale na czynniki wypychające i przyciągające

Źródło: Startiene i in. (2010).

Rysunek 2. Rozkład socjologiczno-psychologicznych teorii samozatrudnienia w podziale na czynniki wypychające i przyciągające

Źródło: Startiene i in. (2010).

Analiza czynników wpływających na wybór samozatrudnienia pozwala wyciągnąć wniosek, że nie wszystkie one są bezpośrednio zależne od osoby samozatrudnionego – w szczególności dotyczy to takich czynników, jak aktualny stan gospodarki, poziom bezrobocia.

Poszczególne kategorie czynników (ekonomiczne, demograficzne) mogą ponadto w pewnych przypadkach być ze sobą powiązane. Przykładowo w ramach czynników ekonomicznych wskazuje się między innymi, że samozatrudniony musi dysponować niejednokrotnie większym kapitałem niż pracownik najemny (konieczność poczynienia nakładów inwestycyjnych na wyposażenie, sprzęt itp.). Tego typu kapitał może nie być dostępny w początkowych stadiach kariery zawodowej, stąd też średnia wieku wśród samozatrudnionych może być nieco wyższa niż wśród pracowników najemnych (czynnik demograficzny). Na średnią wieku – oprócz czynnika ekonomicznego – mieć mogą wpływ również inne czynniki, na przykład można się spodziewać, że starsi uczestnicy rynku pracy mogą traktować samozatrudnienie jako alternatywę dla emerytury (Long 1982).

2. Opodatkowanie a samozatrudnienie

Wpływ opodatkowania na samozatrudnienie był przedmiotem zainteresowania badaczy. Jednym z podejmowanych kierunków badań jest wpływ progresji w podatku dochodowym od osób fizycznych na samozatrudnienie.

Teoretycznie progresja w podatku dochodowym może mieć dwojaki wpływ na samozatrudnienie – wzrost progresji powoduje spadek dochodu netto przedsiębiorców osiągających wcześniej wysokie dochody, co może zniechęcać do podejmowania samozatrudnienia. Z drugiej strony w przypadku wysokiej progresji podatkowej samozatrudnienie może być postrzegane jako atrakcyjne z powodu wzrostu korzyści uzyskiwanych w wyniku wykorzystania optymalizacji podatkowej oraz możliwości unikania i uchylania się od opodatkowania (Ferede 2011)¹.

Opodatkowanie podatkiem dochodowym może mieć zróżnicowany poziom w zależności od formy świadczenia pracy, co wynika między innymi z:

- 1) różnic w dozwolonych odliczeniach i ulgach podatkowych,
- 2) zakresu opodatkowania dochodów z różnych źródeł,
- 3) stawek podatkowych mających zastosowanie do porównywalnych dochodów oraz
- 4) efektywności aparatu podatkowego (Goode 1949).

Z tych czterech czynników szczególnie odpowiedzialnymi za różnice w opodatkowaniu pomiędzy zatrudnieniem zależnym a samozatrudnieniem są pierwszy i czwarty.

---

¹ W latach wcześniejszych przeprowadzane były podobne badania. Między innymi wskazywano, że w przypadku opodatkowania progresywnego przedsiębiorcy ponoszą wysokie obciążenia podatkowe w okresach uzyskiwania wysokich zysków, natomiast w okresach, w których ponoszą straty, ich oszczędności podatkowe są minimalne (zob. Gentry, Hubbard 2000). Podkreślano również, że progresja podatkowa powoduje efekt redystrybucji dochodu pomiędzy przedsiębiorcami a pracownikami (Keuschnigg, Nielsen 2004).

Opodatkowanie samozatrudnionych opiera się w dużej mierze na samoobliczaniu (co umożliwia celowe unikanie bądź uchylanie się od opodatkowania), podczas gdy podatek dochodowy od wynagrodzenia pracowników najemnych potrącany jest zazwyczaj za pośrednictwem płatnika, co znacznie minimalizuje możliwości wpływania na jego wysokość. Dodatkowym czynnikiem przemawiającym za tym, że samozatrudnienie daje znacznie szersze możliwości wpływania na ponoszony ciężar opodatkowania, jest uregulowanie kwestii kosztów uzyskania przychodów. W Polsce w przypadku zatrudnienia zależnego koszty te ustalane są ryczałtowo (kwotowo)², podczas gdy koszty uzyskania przychodów z samozatrudnienia (działalności gospodarczej) uwzględniane są w wysokości faktycznie poniesionej, co pozwala na dość szerokie możliwości kształtowania ich wysokości.

Różnica w wysokości obciążeń podatkowych pomiędzy zatrudnieniem zależnym a samozatrudnieniem może potencjalnie stanowić czynnik wywierający znaczący wpływ na poziom samozatrudnienia (Long 1982), przy czym podatek dochodowy może być uznany za czynnik powiązany z samozatrudnieniem w sytuacji, w której wynagrodzenie z pracy najemnej oraz dochód z samozatrudnienia są opodatkowane w inny sposób (przy porównywalnych dochodach ponoszony ciężar opodatkowania różni się w sposób znaczący). Nie należy przy tym zapominać o tym, że wpływ na wybór samozatrudnienia mogą mieć również inne, niepodatkowe czynniki.

Pewną wskazówką co do tego, czy opodatkowanie może być uznane za czynnik mający wpływ na samozatrudnienie, może być zbadanie zachowania podmiotów w momencie wprowadzania reform zakładających istotne zmiany w wysokości obciążeń podatkowych. Tego typu badania były już przeprowadzane – w ramach badania powiązań pomiędzy samozatrudnieniem i opodatkowaniem przeprowadzono między innymi badanie dotyczące wpływu reform podatkowych z 1986 i 1993 roku na samozatrudnienie w Stanach Zjednoczonych. Przedmiotem badania był szereg zmiennych, między innymi wykształcenie, zawód, aktualny status zatrudnienia, doświadczenie zawodowe, branża, położenie geograficzne, stosunek do ryzyka, poprzednie doświadczenia związane z samozatrudnieniem (Moore 2002). Autorzy badania podkreślają, że zmiana polityki w zakresie opodatkowania miewa na celu skłonienie podatników do określonych zachowań, przy czym w świetle jego wyników pierwsza z badanych reform podatkowych miała znaczący wpływ na skłonność podmiotów do wyboru samozatrudnienia (6-procentowy spadek stawek podatkowych prowadził do 6,6-procentowego wzrostu prawdopodobieństwa wyboru samozatrudnienia). Z drugiej strony druga z reform będących przedmiotem badania nie spowodowała znaczącej zmiany w prawdopodobieństwie wyboru samozatrudnienia. Takie wyniki mogą prowadzić do konkluzji, że niewielkie zmiany stawek opodatkowania nie wpływają w sposób znaczący na prawdopodobieństwo samozatrudnienia, bowiem aby zmiana polityki podatkowej miała istotny

---

² W 2015 roku roczna kwota kosztów uzyskania przychodów ze stosunku pracy wynosi co do zasady 1335 zł, koszty uzyskania przychodów z działalności wykonywanej osobiście ustalone są co do zasady w wysokości 20% uzyskiwanego przychodu.

wpływ na formę podejmowanej działalności zarobkowej, różnica w ponoszonym ciężarze opodatkowania musi być relatywnie istotna dla potencjalnego przedsiębiorcy (Moore 2002).

Dyskusji podlega również fakt, czy samozatrudnienie winno być promowane za pomocą obniżania stawek podatkowych. Problem ten bywa często przedmiotem sporów politycznych, z jednej strony bowiem szeroko podkreśla się znaczenie mikro i małych przedsiębiorstw dla rozwoju gospodarczego, z drugiej jednak strony pewne wątpliwości budzi zjawisko tak zwanego samozatrudnienia „fikcyjnego” – bądź to w pewien sposób „wymuszonego” przez pracodawcę (zleceniodawcę), bądź to podjętego z inicjatywy samozatrudnionego nie w celu gospodarczym, ale w celu uzyskania innych korzyści (między innymi korzyści podatkowych).

Część propozycji politycznych mających na celu promowanie samozatrudnienia koncentruje się na takim kształtowaniu systemu podatkowego, w którym opodatkowanie osób samozatrudnionych byłoby korzystniejsze niż pracowników najemnych (Folster 2002), nie jest jednak jednoznaczne, czy obniżanie obciążeń podatkowych przedsiębiorców może być traktowane jako jeden z instrumentów stymulujących rozwój przedsiębiorczości. Wyniki badania przeprowadzonego przez S. Folstera wskazują na istnienie negatywnej korelacji pomiędzy wysokością obciążeń podatkowych oraz samozatrudnieniem. Autor ten konkluduje jednak, że uzyskane wyniki nie pozwalają na ich jednoznaczną interpretację, wskazując jednocześnie pożądane przyszłe kierunki badań, które pozwoliłyby na uszczegółowienie oraz ewentualne uogólnienie wyników.

Podkreślana jest przede wszystkim potrzeba analizy porównawczej obciążeń podatkowych samozatrudnionych oraz osób uzyskujących dochody z pracy najemnej i ich wpływu na wysokość samozatrudnienia.

3. Analiza danych

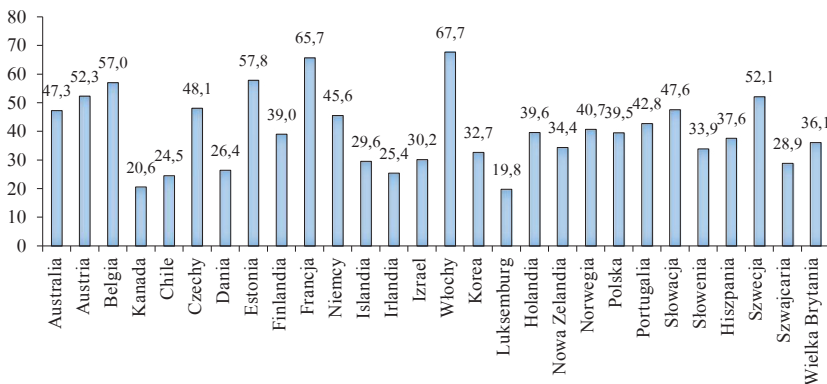
Badanie wpływu opodatkowania na samozatrudnienie wiąże się z trudnościami metodologicznymi, niezbędne jest tu bowiem oszacowanie ciężaru opodatkowania. Zarówno w Polsce, jak i w innych krajach Unii Europejskiej opodatkowanie przedsiębiorców podatkiem dochodowym jest niejednorodne – różni się nie tylko w zależności od formy prawnej, ale również (w przypadku osób fizycznych) od wybranej formy opodatkowania, przy czym trudności porównawcze są znacznie większe, jeżeli porównuje się opodatkowanie samozatrudnionych i zatrudnienia zależnego nie tylko w ramach jednego kraju, ale wykorzystując różnice pomiędzy różnymi krajami. Ponieważ różnice te są dużo mniej istotne w przypadku opodatkowania osób prawnych (grupa osób prawnych jest bardziej homogeniczna niż osób fizycznych, istnieją ponadto opracowane procedury porównywania stawek opodatkowania osób prawnych w poszczególnych krajach), w niniejszym artykule podjęto próbę wstępnej weryfikacji korelacji wysokości opodatkowania i poziomu przedsiębiorczości na podstawie porównania liczby nowo powstałych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i ciężaru opodatkowania ponoszonego przez nie w wybranych krajach OECD.

Analizie podlegały dane World Bank Group (projekt Doing Business) w powiązaniu z danymi z tego samego źródła (projekt Entrepreneurship). Analizowane zmienne to:

- a) Business Entry Density Rate – liczba nowo zarejestrowanych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością przypadająca na 1000 osób w wieku produkcyjnym (15–64 lata) w roku kalendarzowym;
- b) Total Tax Rate (% *on profit*) – wartość ciężaru podatkowego ponoszonego przez spółki w drugim roku ich działalności wyrażona w stosunku do zysku brutto (przed uwzględnieniem ciężaru opodatkowania).

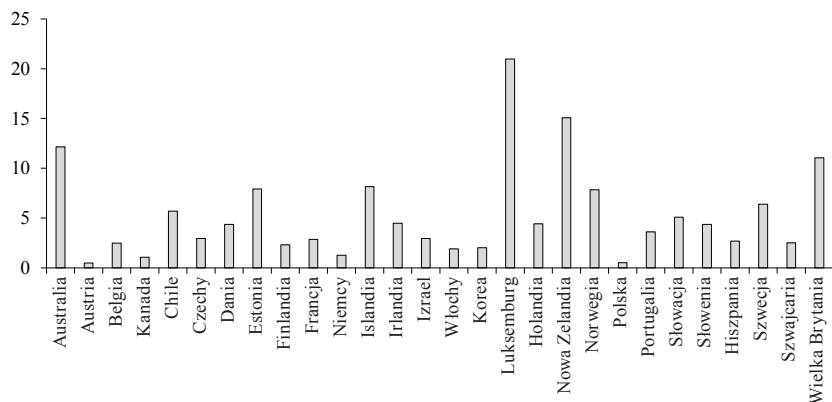
Badanie oparto na danych krajów zaliczanych do grupy OECD High Income z wyłączeniem krajów, dla których dane były niedostępne. Kształtowanie się ciężaru podatkowego oraz udziału nowo utworzonych spółek w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w roku 2012 w poszczególnych krajach zaprezentowano na rysunkach 3 i 4.

Przeprowadzona analiza korelacji wskazuje na słabą wartość korelacji pomiędzy badanymi zmiennymi (wartość współczynnika korelacji Pearsona $r = -0,26$). Uzyskane wyniki wskazują, że w przypadku spółek z ograniczoną odpowiedzialnością nie zauważa się znaczącej zależności pomiędzy wartością obciążeń podatkowych spółek w poszczególnych krajach a liczbą nowo zakładanych spółek. Taki wynik badania może wynikać z wpływu innych niż poziom opodatkowania czynników, które nie były brane pod uwagę w badaniu (badano wyłącznie korelację pomiędzy dwiema wskazanymi zmiennymi). Analiza rysunku 5 przedstawiającego zależność pomiędzy gęstością nowo zakładanych spółek z ograniczoną odpowiedzialnością oraz wysokością obciążeń podatkowych w poszczególnych krajach pozwala zaobserwować pewien stopień negatywnej korelacji liniowej. Dodatkowo dają się zauważyć wartości nietypowe, odstające od pozostałych, które mogą mieć wpływ na wynik analizy korelacji.

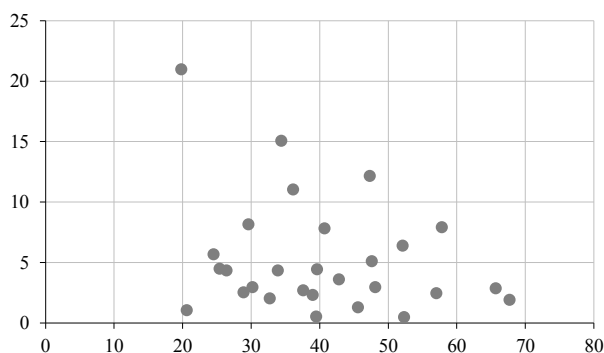
Rysunek 3. Ciężar opodatkowania według krajów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych World Bank Group.

Rysunek 4. Gęstość nowo zakładanych spółek według krajów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych World Bank Group.

Rysunek 5. Gęstość nowo zakładanych spółek w badanych krajach w relacji do ciężaru opodatkowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych World Bank Group.

Przeprowadzona analiza to pewne uproszczenie, stąd może jedynie stanowić wskazówkę co do dalszych kierunków badania wpływu obciążeń podatkowych na samozatrudnienie. Przede wszystkim rezultaty badań dotyczących spółek z ograniczoną odpowiedzialnością mogą nie być adekwatne dla oceny zjawiska samozatrudnienia, bowiem z charakteru zjawiska wynika, że istotnym elementem winna być analiza porównawcza poziomu opodatkowania przedsiębiorstw osób fizycznych, które to według większości definicji stanowią główną część kategorii samozatrudnionych. Ponadto, badaniu podlegała korelacja wysokości opodatkowania, podczas gdy wydawałoby się, że właściwsze byłoby badanie korelacji wysokości różnicy w opodatkowaniu samozatrudnienia oraz zatrudnienia zależnego. Aby

taka analiza była możliwa, konieczne jest opracowanie modelu szacowania ciężaru opodatkowania ponoszonego przez te przedsiębiorstwa, co jest skomplikowane z uwagi na różnorodność grupy, która miałaby być poddana badaniu.

Uwagi końcowe

Analiza literatury dotyczącej samozatrudnienia i czynników, które to zjawisko determinują, prowadzi do konkluzji, że w badaniach światowych czynnik fiskalny podejmowania działalności gospodarczej jest dostrzegany i postrzegany jako potencjalnie istotny.

W badaniach dotyczących samozatrudnienia w Polsce nacisk kładziony jest na inne czynniki (ekonomiczne, socjologiczne, behawioralne), czynnik fiskalny jest natomiast zazwyczaj pomijany. Zbadanie istotności podatkowych determinant samozatrudnienia w Polsce pozwoliłoby odpowiedzieć na pytanie, czy stosowane dotychczas instrumenty polityki fiskalnej względem samozatrudnienia mają szansę być skuteczne, czy też ich znaczenie jest znikome. Problematyka poruszona w artykule wskazuje ponadto na kolejny niezbadany dotychczas obszar badawczy, a mianowicie, czy samozatrudnienie może być traktowane jako świadomie stosowana strategia podatkowa przedsiębiorcy.

Literatura

- Ferede E. (2013), *Tax Progressivity and Self-Employment: Evidence from Canadian Provinces*, „Small Business Economics” vol. 40.
- Folster S. (2002), *Do Lower Taxes Stimulate Self-Employment?*, „Small Business Economics” vol. 19.
- Georgellis Y., Sessions J.G., Tsitsianis N. (2005), *Self-Employment Dynamics: A Review of the Literature*, „Economic Issues” vol. 10, part 2.
- Laskowska I. (2007), *Czynniki determinujące pracę na własny rachunek – wyniki badań światowych*, w: *Praca na własny rachunek – determinanty i implikacje*, red. E. Kryńska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Long E. (1982), *The Income Tax and Self-Employment*, „National Tax Journal” vol. XXXV.
- Kryńska E. (red.) (2007), *Praca na własny rachunek, determinanty i implikacje*, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa.
- Kuznetz S. (1945), *Income from Independent Professional Practice*, National Bureau Economic Research, New York.
- Moore K. (2002), *The Effects of the 1986 and 1993 Tax Reforms on Self-Employment*, „Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association” vol. 95.
- Startiene G., Remeikiene R., Dumciuviene D. (2013), *The Structure of the Model of Self-Employment Factors in the Country with Transition Economy: Lithuanian Case*, „Transformation in Business Economics” vol. 12, no. 2.

TAXATION AS A DETERMINANT OF SELF-EMPLOYMENT

Abstract: *Purpose* – The purpose of the paper is the analysis of current research state on the self-employment determinants, with aim on taxation variables. *Design/methodology/approach* – The research was performed as the literature analysis, the critical analysis of Polish and foreign literature has been performed; there was the statistical analysis of the World Bank data performed. *Findings* – The findings lead to a conclusion, that the taxation could be significant factor affecting self-employment, the current research findings are not clear; in some analysis (especially in case of Poland), the taxation factor is being ignored on favour of other self-employment determinants. *Originality/value* – The paper shows a possible field of further research on

self-employment in Poland, that has been abandoned until today on favour of other determinants. Polish research on unemployment usually does not cover the taxation factor, that has been strongly accented in world research findings.

Keywords: self-employment, taxation

Cytowanie

Jędruczyk E. (2015), *Opodatkowanie jako czynnik determinujący samozatrudnienie*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 864, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 76, t. 1, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 101–110; www.wneiz.pl/frfu.